

HENRYK RUDNICKI

*Bezrobocie w województwie lubelskim z uwzględnieniem obszarów
wiejskich na tle kraju w warunkach kryzysu gospodarczego*

Unemployment in the Lublin province and its rural areas
as compared to that of the whole country under economic crisis conditions

Abstrakt: W artykule przedstawiono zmiany, jakie zachodzą w poziomie bezrobocia pod wpływem kryzysu globalnego. Zmiany te prześledzono w krajach członkowskich UE, w tym także w Polsce. Na tle kraju szczegółowo przeanalizowano je w woj. lubelskim, zaliczanym do regionów o trudnych warunkach i niższym poziomie rozwoju społecznego w porównaniu z całym krajem. Przeanalizowano stopę bezrobocia w przekrojach czasowym i przestrzennym, ogółem w województwie i z uwzględnieniem obszarów wiejskich. Wzięto szczególnie pod uwagę lata 2005–2009, czyli okres dynamicznego spadku bezrobocia w naszym kraju, tym samym w badanym województwie, a także jego wzrostu spowodowanego przez kryzys. Dane dotyczące bezrobocia w województwie porównywano z danymi dla kraju. Natomiast stopę bezrobocia ludności wiejskiej porównywano między powiatami ziemskimi. Rozpatrywano również przyczyny jej zróżnicowania.

WPROWADZENIE

Introduction

W drugiej połowie 2007 r. w USA pojawił się kryzys ekonomiczny, największy od ponad 70 lat, czyli od wielkiego kryzysu lat trzydziestych ubiegłego wieku¹. Zaczął się w sferze finansowo-bankowej, a następnie objął sferę gospodarki realnej, powodując głęboką jej recesję. Szybko rozprzestrzenił się, głównie poprzez rynki kapitałowe i towarowe, na inne kraje, w tym kraje członkowskie Unii Europejskiej, zwłaszcza wysoko rozwinięte.

Od II kwartału 2008 r. recesja ogarnęła w różnym stopniu wszystkie kraje UE z wyjątkiem Polski. Nasza gospodarka skutki kryzysu globalnego zaczęła odczu-

---

¹ A. Müller, *Makroekonomia*, Prywatna Wyższa Szkoła Handlowa, Warszawa 1996, s. 185.

wać z pewnym opóźnieniem, bo dopiero w ostatnim kwartale 2008 r.² Oparła się jednak recesji, a nawet w 2009 r. wykazała niewielki wzrost szacowany na 1,2% PKB. Wzrost ten w stosunku do poprzedniego roku był około 4 razy wolniejszy, co wywarło wpływ na ograniczanie zatrudnienia i wzrost bezrobocia.

Rosnące bezrobocie jest najbardziej dotkliwym społecznie i ekonomicznie, a także politycznie skutkiem kryzysu gospodarczego. Wpływ kryzysu na bezrobocie w naszym kraju, zarówno w mieście, jak i na wsi, jest analizowany na przykładzie woj. lubelskiego.

Płaszczyznę odniesienia i porównań analizowanych zagadnień w skali kraju stanowi UE, w której przedmiotem rozważań są: poziom i zróżnicowanie recesji i bezrobocia. Bezrobocie w woj. lubelskim jest przedstawione na tle kraju. Analizą objęto okres od IV kwartału 2008 r. do listopada 2009 r. włącznie. Tendencje zmian stopy bezrobocia w kraju i w badanym województwie są rozpatrywane w latach 2005–2009, czyli w okresie dobrej koniunktury gospodarczej i kryzysowego spowolnienia rozwoju naszej gospodarki. Ukazano również zróżnicowanie udziału ludności wiejskiej, w tym kobiet, w ogólnej liczbie bezrobotnych oraz skalę i zróżnicowanie stopy bezrobocia między powiatami ziemskimi woj. lubelskiego.

RECESJA I BEZROBOCIE W UNII EUROPEJSKIEJ

The recession and unemployment in the European Union

Kraje UE wskutek kryzysu pogrążyły się w dość głębokiej, a kraje bałtyckie (Litwa, Łotwa i Estonia) w bardzo głębokiej recesji, ich PKB, według danych Eurostatu, w II kwartale 2009 r. spadł o 14,3–17,4%³. Rządy i banki centralne państw członkowskich UE podjęły politykę hamowania kryzysu, ograniczania jego skutków i tworzenia warunków do ożywienia gospodarczego. Działania te dały pozytywne rezultaty, mimo że Komisja Europejska w całej Unii szacowała spadek PKB w 2009 r. na ponad 4%. Komisja stwierdziła, że w III kwartale 2009 r. w UE zakończyła się recesja i w niektórych krajach członkowskich rozpoczęła się faza ożywienia gospodarczego. Najszybciej wychodzą z recesji gospodarki: niemiecka i francuska, a także holenderska i belgijska. Przewiduje się, że wzrost PKB w całej UE wyniesie średnio 0,7% w 2010 r. i 1,6% w następnym roku, w Polsce zaś odpowiednio: 1,8% i 3,2%.

Szybkie wychodzenie z recesji krajów członkowskich UE ma również duże znaczenie dla przyspieszenia rozwoju polskiej gospodarki, gdyż na kraje te przypada 80% naszego eksportu. Odporność naszej gospodarki na kryzys spotyka się z dużym uznaniem Komisji Europejskiej, ale to nie zapewnia jej jeszcze powrotu na ścieżkę szybkiego rozwoju sprzed 2008 r.

² H. Rudnicki, *Kryzys i jego skutki na polskim rynku pracy*, „Studia Społeczne” 2009, nr 1, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie, Wydział Nauk Społecznych, s. 89–104.

³ L. Baj, *Koniec recesji w Europie*, „Gazeta Wyborcza”, 14–15 listopada 2009.

Polska, aby dotrzymać kroku innym krajom UE, szybko wychodzącym z kryzysu i rozwijającym się, musi dokonać reformy swoich finansów publicznych, na drodze do tego celu bardzo dużą przeszkodę bowiem stanowią: wysoki dług publiczny i deficyt finansów publicznych. W 2010 r. osiągną one odpowiednio: ponad 55% i około 7% PKB, czyli przekroczą dopuszczalne w UE granice (55% i 3%). Rząd zapowiedział, że na początku tego roku przyjmie „Plan rozwoju i konsolidacji finansów publicznych”, którego realizacja pozwoli Polsce uwolnić się z pętli nadmiernego zadłużenia i deficytu finansów publicznych.

Recesja gospodarcza powoduje spadek popytu zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego, co pociąga za sobą spadek produkcji, zatrudnienia i wzrost bezrobocia, które jest najdotkliwszym następstwem kryzysu. Dlatego też walka z nim stanowi bardzo ważne zadanie dla polityki ekonomicznej ugrupowań i organizacji gospodarczych, a także przedsiębiorstw w przewycięzaniu kryzysu.

Wychodzenie gospodarek różnych krajów z bezrobocia trwa znacznie dłużej niż wychodzenie z recesji. Zatrzymanie recesji oznacza początek fazy ożywienia gospodarczego, a nie spadku bezrobocia. Dopiero po osiągnięciu odpowiedniego tempa wzrostu gospodarczego zaczyna się zwiększać popyt na pracę i zmniejszać bezrobocie. Według naszych analityków bankowych zaczyna ono spadać po przekroczeniu 3% wzrostu PKB. Niezbędnym zatem warunkiem zmniejszenia bezrobocia jest nie tylko zatrzymanie recesji, ale też przyspieszenie wzrostu gospodarczego.

Tab. 1. Stopa bezrobocia w krajach Unii Europejskiej (stan na koniec okresu) w latach 2008–2009⁴

Unemployment rate in the European Union (at the end of period) in the years 2008–2009

Kraje	2008 r.			2009 r.			
	miesiące						
	06	09	12	03	06	09	10
w %							
Unia Europejska (27)	6,9	7,1	7,6	8,5	8,9	9,2	9,3
Polska	7,1	6,7	7,1	8,0	8,0	8,2	8,4
kraje o najwyższej stopie bezrobocia							
Estonia	3,8	6,5	8,4	11,0	13,3	15,2	–
Hiszpania	10,9	12,3	14,7	17,2	18,2	19,3	19,3
Irlandia	5,6	6,9	8,7	11,1	12,2	13,0	12,8
Łotwa	6,2	7,9	11,3	14,3	17,2	19,7	20,9
Słowacja	10,1	9,2	9,3	10,7	11,2	12,0	12,2
kraje o najniższej stopie bezrobocia							
Austria	3,5	3,9	4,2	4,6	4,8	4,8	4,7
Dania	3,1	3,4	4,1	5,2	6,1	6,4	6,9
Holandia	2,6	2,8	2,8	3,0	3,3	3,6	3,8
Rep. Czeska	4,4	4,3	4,7	5,9	6,5	7,0	7,1
Słowenia	4,3	4,4	4,2	5,3	6,0	5,9	6,2

⁴ Stopa obliczona metodą stosowaną przez Eurostat, źródło: Eurostat.

Dane tab. 1 ukazują tendencję zmian poziomu stopy bezrobocia w całej UE oraz w 5 jej krajach o najwyższym i w 5 o najniższym bezrobociu, a także w Polsce w okresie od czerwca 2008 r. do października 2009 r., czyli w czasie trwania recesji i krótko po jej zakończeniu.

Ogółem w całej UE stopa bezrobocia na koniec czerwca 2008 r. wynosiła 6,9% i zwiększała się coraz szybciej do marca 2009 r., osiągając 8,5%. Największy jej wzrost nastąpił między grudniem 2008 r. a marcem 2009 r. i wynosił 0,9 punktu procentowego. Wzrost ten był wyraźnie wolniejszy w dalszych miesiącach 2009 r. Stopa bezrobocia w październiku tego roku ukształtowała się na poziomie 9,3% i była wyższa o ponad 1/3 niż na początku analizowanego okresu.

Do grupy krajów o najwyższej stopie bezrobocia, w pierwszych trzech kwartałach, a także w październiku 2009 r., należały: Estonia, Hiszpania, Irlandia, Łotwa i Słowacja. Wśród nich Hiszpania i Słowacja wykazywały duże bezrobocie już w II kwartale 2008 r., czyli na początku badanego okresu, kiedy wynosiło ono odpowiednio: 10,9% i 10,1%. Natomiast w Estonii i Irlandii było ono jeszcze niskie w tym czasie i kształtowało się na poziomie 3,8% i 5,6%, a zaczęło zwiększać tempo wzrostu dopiero w 2009 r.

Stopa bezrobocia w analizowanym okresie zwiększyła się w Estonii 4-krotnie, na Łotwie ponad 2,5-krotnie, w Irlandii blisko 2-krotnie, w Hiszpanii ponad 1,5 raza, a w Słowacji o 1/3. Na koniec tego okresu najwyższa była na Łotwie i w Hiszpanii, gdzie wynosiła odpowiednio: prawie 21% i przeszło 19%, a najniższa w Słowacji – około 12% i w Irlandii – bez mała 13%.

Wysokie bezrobocie utrzymuje się również na Litwie, gdzie jego stopa podwoiła się do 9% na koniec 2008 r. i nadal rosła do połowy następnego roku, osiągając niemal 14%. Za dalsze miesiące brakuje danych, lecz można przypuszczać, że tendencja ta miała miejsce w dalszych miesiącach 2009 r., chociaż w III kwartale jej dynamika na pewno zaczęła słabnąć, gdyż Litwa wykazała w tym czasie wzrost PKB.

Natomiast do grupy krajów o najniższej stopie bezrobocia w pierwszych dziesięciu miesiącach 2009 r. należały: Austria, Dania, Holandia, Republika Czeska, Słowenia, a także najmniejsze państwa: Cypr, Luksemburg i Malta, które w analizie pominięto ze względu na ich specyfikę. Kraje te charakteryzowały się nie tylko niską stopą bezrobocia, ale też najmniejszym jej zróżnicowaniem między nimi, a także w analizowanym okresie. Wspólną cechą tych krajów jest również wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w porównaniu z krajami o najwyższym bezrobociu.

Na początku analizowanego okresu w tej grupie Holandia wykazywała najniższą stopę bezrobocia – zaledwie 2,6%, a najwyższą Republika Czeska – 4,4%. Różnica między tymi skrajnymi wielkościami była tylko ponad 1,5-krotna. Te same kraje również na końcu analizowanego przedziału czasowego znalazły się

na tych samych przeciwległych biegunach. Tylko różnica między poziomami ich stóp (3,8% i 7,1%) nieco się zwiększyła i była prawie 2-krotna.

W czasie objętym analizą ponad 2-krotnie zwiększyła się stopa bezrobocia w Danii, chociaż nadal utrzymywała się na niskim poziomie. Najmniejsza natomiast różnica pod tym względem była w Austrii – 1,3-krotna, w pozostałych zaś krajach tej grupy mieściła się w przedziale 1,4–1,6-krotności.

W Polsce natomiast dość umiarkowanie zwiększała się stopa bezrobocia – z 7,1% w ostatnim kwartale 2008 r. do 8,4% w październiku 2009 r. Zwiększyła się zatem tylko 1,2 raza i była niższa od średniej stopy w całej UE o 0,5 punktu procentowego na początku i 0,9 punktu na końcu tego okresu.

Na koniec III kwartału 2009 r. bezrobocie w UE szacowano na ponad 22 mln osób, tj. około 5 mln więcej w porównaniu z tym samym okresem poprzedniego roku⁵.

BEZROBOCIE REJESTROWANE W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM NA TLE KRAJU

Registered unemployment in the Lublin province as compared to that of the whole country

Bezrobocie, rejestrowane szeroko i szczegółowo, określa Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 IV 2004 r.⁶. Według tej ustawy bezrobotni zarejestrowani to osoby w wieku od 18 do 60 lat – kobiety i do 65 lat – mężczyźni, niezatrudnione i niewykonujące pracy zarobkowej, zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy (niepełnosprawni – co najmniej w połowie tego czasu), zarejestrowane w urzędzie pracy w miejscu zameldowania.

Stopa bezrobocia przy danej liczbie bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby aktywnych zawodowo, obliczona na podstawie przepisów tej ustawy, jest o ponad 2 punkty procentowe wyższa w porównaniu ze stopą obliczoną metodą stosowaną przez Eurostat, a w Polsce pod nazwą „Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności” (BAEL).

Do analizy bezrobocia rejestrowanego wybrano woj. lubelskie – ze względu na charakterystyczne jego cechy. Jest to województwo położone we wschodniej części Polski, o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego niż średni dla całego kraju, o małej gęstości zaludnienia oraz słabym zurbanizowaniu i uprzemysłowieniu. Charakteryzuje się ono przewagą ludności wiejskiej nad miejską.

W gospodarce województwa znaczącą pozycję zajmuje rolnictwo, które dysponuje dużą i o wysokiej jakości przestrzenią produkcyjną. Nadmierne rozdrobnienie gospodarstw i przestrzenne rozproszenie ich gruntów obniża efektywne

⁵ L. Baj, *Koniec recesji w Europie*.

⁶ *Bezrobocie rejestrowane I–II kwartał 2009 r.*, GUS, Warszawa 2009, s. 7.

wykorzystanie tego potencjału oraz zaniża faktyczną stopę bezrobocia rejestrowanego, gdyż do osób bezrobotnych nie zalicza się ludności rolniczej z gospodarstw posiadających 2 i więcej ha przeliczeniowych użytków rolnych. W konsekwencji prowadzi to także do legalizacji bezrobocia ukrytego na wsi⁷.

Powierzchnia woj. lubelskiego wynosi 25,1 tys. km², co stanowi 8% powierzchni Polski. Zajmuje ono pod tym względem trzecie miejsce w kraju. W województwie tym pod koniec września 2008 r. mieszkało 2,163 mln osób, czyli 5,7% ogólnej liczby ludności kraju, w tym kobiety stanowiły 51,5%. Na wsi mieszkało 53,4% ludności tego województwa. Gęstość zaludnienia województwa wynosi 86 osób na km², tj. o 36 osób mniej niż średnio w kraju⁸.

W latach 2002–2007 w woj. lubelskim zwiększył się wskaźnik aktywności zawodowej ludności o ponad 4 punkty procentowe, określający udział aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej, który wynosił 54,7%. Był on o 1 punkt procentowy wyższy niż w kraju, gdzie nieznacznie zaczął się zwiększać dopiero w 2008 r.

W tym samym czasie w analizowanym województwie zwiększał się także wskaźnik zatrudnienia, wyrażający odsetek zatrudnionych w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i starszej. Kształtował się na poziomie 49,4%, w tym wśród mężczyzn – 55,8% i kobiet – 43,4%. Dla całego kraju od 2003 r. również się zwiększał i w 2007 r. wynosił ogółem blisko 49%, mężczyźni – 56,4% i kobiety – 41,5%. Wynika z tego, że wskaźnik ten był tylko nieznacznie wyższy w woj. lubelskim niż w kraju, na co wpłynął wyższy odsetek zatrudnionych kobiet w tym województwie. Natomiast zatrudnienie mężczyzn było tam nieco niższe w porównaniu z krajem.

Analizowane województwo wykazywało większą skalę i dynamikę wzrostu udziału aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności niż średnio w całym kraju.

Polska, po przewyciężeniu załamania gospodarczego w pierwszych latach transformacji systemowej, weszła na drogę wzrostu gospodarczego, który był bardziej widoczny i odczuwalny od 2003 r. Wzrost ten nabrał przyspieszenia szczególnie w latach 2006–2007. Trwał jeszcze, mimo słabnięcia jego tempa, w pierwszych trzech kwartałach 2008 r. W okresie tym coraz szybciej spadało bezrobocie.

Dopiero w ostatnim kwartale 2008 r. dotarły do Polski pierwsze symptomy światowego kryzysu gospodarczego, który u nas nie był tak dotkliwy, jak w USA, większości państw UE i w innych krajach. Jednak gospodarka nasza za-

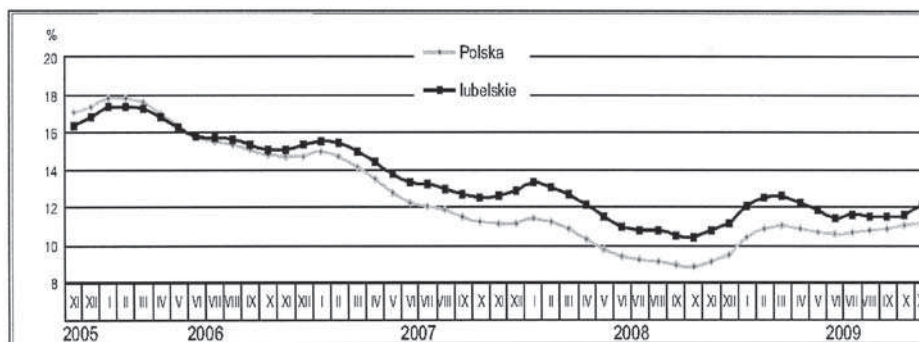
⁷ H. Rudnicki, A. Kazanowska, *Zmiany na rynku pracy w województwie lubelskim po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, [w:] *Polski rynek pracy w realiach członkostwa w Unii Europejskiej na przykładzie województwa świętokrzyskiego*, Wyższa Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach, Kielce 2005, s. 227–239.

⁸ *Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2009 rok*, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2009.

częła odczuwać jego skutki: spadek tempa wzrostu PKB, spadek popytu inwestycyjnego i słabnięcie popytu konsumpcyjnego oraz utrudniony dostęp do kredytów i stopniowy wzrost stopy bezrobocia⁹.

Zróznicowanie poziomu stopy bezrobocia w Polsce i w woj. lubelskim w latach 2005–2009 z uwzględnieniem miesięcy przedstawia rys. 1. Przyjęty okres pozwala ukazać je w latach największego spadku i niewielkiego wzrostu w październiku i listopadzie 2009 r.

Stopa bezrobocia w 2005 r. wynosiła w woj. lubelskim 17%, średnio w kraju zaś 17,6%, czyli o 0,6 punktu procentowego więcej. W następnym roku stopy te spadały odpowiednio do 15,5% i 14,9%. Zatem spadek ten większy był w kraju niż w województwie. Przewagę pod tym względem województwo wykazywało także w dalszych latach.

Rys. 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce i w woj. lubelskim w latach 2005–2009
Registered unemployment rate in Poland and in the Lublin province in the years 2005–2009

Źródło: Urząd Statystyczny w Lublinie.

Bezrobocie spadało w województwie i w kraju do 2008 r. W trzech początkowych latach analizowanego okresu (2005–2007) spadek ten był coraz szybszy, z tym że jego tempo w województwie było wolniejsze niż w kraju. Natomiast w 2008 r. tempo tego spadku wyraźnie się zmniejszyło, a w dwóch ostatnich jego miesiącach bezrobocie zaczęło się zwiększać. Tendencja ta utrzymywała się do marca 2009 r., w II kwartale tego roku bezrobocie nieznacznie spadało, od początku III kwartału aż do października utrzymywało się na prawie niezmiennym poziomie, w listopadzie zaś znowu zaczęło rosnąć.

Rysunek 1 ukazuje także zjawisko sezonowości bezrobocia w Polsce, wynikające z sezonowego charakteru pracy i zatrudnienia w takich działach, jak budownictwo, rolnictwo, turystyka, powodujące wzrost bezrobocia najczęściej od listopada danego roku do lutego lub marca następnego roku. Przyczyną tego jest

⁹ H. Rudnicki, *Kryzys i jego skutki...*

ograniczenie lub przerwa w pracy tych działów, a tym samym zwolnienia pracowników sezonowych. W latach 2006–2007 okres sezonowego wzrostu bezrobocia wyjątkowo trwał tylko dwa przełomowe miesiące – grudzień i styczeń.

Tendencje zmian stopy bezrobocia w woj. lubelskim na tle kraju w okresie od października 2008 r. do listopada 2009 r., czyli w czasie najsilniejszego oddziaływania skutków kryzysu globalnego na naszą gospodarkę, ukazują dane tab. 2.

We wszystkich miesiącach analizowanego okresu stopa ta była wyższa w badanym województwie niż w kraju. Zmiany jej między poszczególnymi miesiącami na obu porównywalnych poziomach były niewielkie. W województwie mieściły się w przedziale 10,4–12,8%, w kraju zaś – 8,8–11,2%.

Tab. 2. Stopa bezrobocia w woj. lubelskim i w kraju w miesiącach październik 2008–listopad 2009

Monthly unemployment rates in the Lublin province and in the whole country over the period October 2008–November 2009

Miesiące	Stopa bezrobocia (%)		Wzrost/spadek stopy bezrobocia (%) w porównaniu z	
	województwo	kraj	poprzednim miesiącem	analogicznym miesiącem ub.r.
2008				
Październik	10,4	8,8	- 0,1	- 2,3
Listopad	10,8	9,1	+ 0,4	- 1,9
Grudzień	11,3	9,5	+ 0,5	- 1,7
2009				
Styczeń	12,2	10,5	+ 0,9	- 1,2
Luty	12,6	10,9	+ 0,4	- 0,7
Marzec	12,8	11,2	+ 0,2	0,0
Kwiecień	12,4	11,0	- 0,4	+ 0,2
Maj	11,9	10,8	- 0,5	+ 0,2
Czerwiec	11,6	10,7	- 0,3	+ 0,6
Lipiec	11,7	10,8	+ 0,1	+ 0,8
Sierpień	11,7	10,8	0,0	+ 0,9
Wrzesień	11,6	10,9	- 0,1	+ 1,1
Październik	11,7	11,1	+ 0,1	+ 1,3
Listopad	12,1	11,4	+ 0,4	+ 1,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie.

Stopa bezrobocia w województwie od października 2008 r. do marca następnego roku wyraźnie zwiększała się, w kwietniu nieznacznie spadła i w dalszych miesiącach, aż do października, utrzymywała się na prawie niezmiennym poziomie, nieco wyraźniej zwiększyła się w listopadzie 2009 r. (o 0,4 punktu procentowego). W kraju stopa ta wykazywała podobną tendencję zmian. Dopiero w listopadzie, tak jak w województwie, powoli zaczęła się zwiększać.

Wybrane wskaźniki charakteryzujące bezrobocie w woj. lubelskim i w Polsce w grudniu 2008 r., czyli na początku oddziaływania kryzysu na naszą gospodarkę i sferę społeczną, oraz w listopadzie 2009 r., tj. w początkowej fazie ożywienia pokryzysowego, ilustrują dane tab. 3.

Liczba bezrobotnych w analizowanym województwie na koniec grudnia 2008 r. w porównaniu z poprzednim miesiącem zwiększyła się o 5,1%, czyli o 0,3 punktu procentowego mniej niż w kraju. Wzrost jej w listopadzie następnego roku był już nieco wolniejszy, lecz większy w województwie niż w kraju.

Kilkakrotnie szybciej zmieniała się liczba bezrobotnych w tym czasie w stosunku do analogicznych miesięcy poprzednich lat. Jeśli jeszcze w grudniu 2008 r. spadła o 14,0% w województwie i o 15,6% w kraju, to w listopadzie 2009 r. zwiększyła się odpowiednio: 14,3% i 29,5%, czyli o około dwa razy mniej w województwie niż w kraju.

W ogólnej liczbie bezrobotnych niewielki był udział tych, którzy stracili pracę w wyniku zwolnień grupowych, wbrew wcześniejszym różnym opiniom o dynamicznym ich wzroście, lecz wyższy był on w woj. lubelskim w porównaniu z krajem. Wynosił, odpowiednio, w grudniu – 3,6% i 2,8% oraz w listopadzie – 4,2% i 3,6%.

W analizowanych miesiącach, w stosunku do poprzednich miesięcy, bardzo szybko spadała liczba ofert pracy i też nieco szybciej w województwie niż w kraju. W województwie spadek ten wynosił blisko 25% w grudniu i ponad 33% w listopadzie, a więc wyraźnie pogłębiał się, w kraju zaś odpowiednio: prawie 23% i bez mała 28%. Spadek liczby ofert pracy w tych miesiącach, w porównaniu z ich liczbą sprzed roku, był wielokrotnie wolniejszy niż sprzed miesiąca. Wynika z tego, że pokryzysowe ożywienie gospodarcze jest jeszcze na tyle słabe, że nie przekłada się na wzrost popytu na pracę, a nawet na wyraźne zahamowanie jego spadku.

Uwagę zwracają bardzo wysokie odsetki bezrobotnych będących w szczególnej (bardzo trudnej) sytuacji na rynku pracy. W woj. lubelskim odsetek bezrobotnych do 25. roku życia w ogólnej ich liczbie wynosił w obu analizowanych miesiącach 24% i blisko 26%, co znaczy, że był bardzo wysoki i wykazywał tendencję rosnącą. W kraju odsetki te były niższe o ponad 3,4 punktu procentowego i prawie jednakowe w porównywanych miesiącach.

Na przeciwnym biegunie wiekowym są bezrobotni powyżej 50 lat. Ich odsetki w województwie są prawie jednakowe w poszczególnych miesiącach (17,0% i 16,9 %) i niższe niż w kraju o 3,6 i 4,6 punktu procentowego. Zatem bezrobotni w woj. lubelskim są młodszy w porównaniu z bezrobotnymi średnio w kraju. Potwierdza to również fakt, że wśród długotrwale bezrobotnych najliczniejszą grupę stanowią tu osoby w wieku 25–34 lata (ok. 31%), w kraju zaś – 45–54 lata (ponad 29%). Bardzo wysoki, chociaż wyraźnie malejący, jest odsetek długotrwale bezrobotnych w województwie, wynoszący ponad 57% w grudniu 2008 r.

i przeszło 50% w listopadzie 2009 r. W kraju odsetki te są niższe o ponad 7,9 punktu procentowego i spadające w takim samym tempie jak w województwie.

Tab. 3. Bezrobocie w woj. lubelskim i w kraju według wybranych kryteriów w okresie grudzień 2008–listopad 2009
Unemployment in the Lublin province and in the whole country according to selected criteria over the period December 2008–November 2009

Cechy bezrobocia	Stan na koniec grudnia 2008 r.		Stan na koniec listopada 2009 r.	
	woj. lubelskie	kraj	woj. lubelskie	kraj
Wzrost/spadek liczby bezrobotnych (%) w porównaniu z:				
– poprzednim miesiącem	+ 5,1	+ 5,4	+ 4,5	+ 3,8
– analogicznym miesiącem poprzedniego roku	- 14,0	- 15,6	+ 14,3	+ 29,5
Odsetek bezrobotnych zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy (%)	3,6	2,8	4,2	3,6
Wzrost/spadek ofert pracy w porównaniu z:				
– poprzednim miesiącem	- 24,7	- 22,6	- 33,2	- 27,6
– analogicznym miesiącem poprzedniego roku	- 4,0	- 15,1	- 4,5	- 9,4
Odsetek osób w ogólnej liczbie bezrobotnych (%):				
– do 25. roku życia	24,0	20,7	25,5	20,5
– powyżej 50. roku życia	17,0	21,6	16,9	20,5
– długotrwale bezrobotnych	57,4	51,1	50,1	40,7
– bez wykształcenia średniego	52,4	59,1	49,9	57,4
– bez kwalifikacji zawodowych	28,8	29,2	27,1	27,3

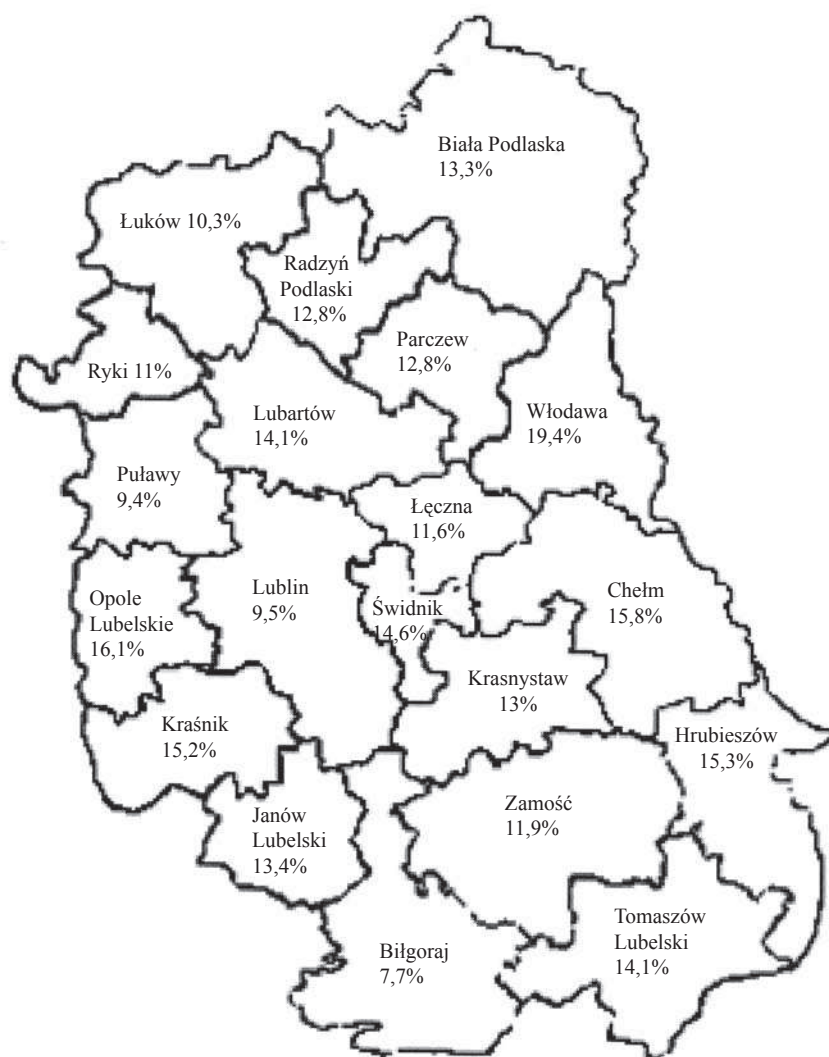
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych WUP w Lublinie i Departamentu Rynku Pracy MPiPS.

Bezrobotni zarówno w badanym województwie, jak i w kraju posiadają bardzo niskie wykształcenie i słabe kwalifikacje zawodowe. Bez wykształcenia średniego było ich w województwie, w porównywalnych miesiącach, ponad 52% i bez mała 50%, czyli w jednym i drugim przypadku o ok. 7 punktów mniej niż w kraju. Pozytywnym zjawiskiem jest tu powolne zmniejszanie się odsetka bezrobotnych o niskim wykształceniu.

Około 30% bezrobotnych w woj. lubelskim i w kraju nie miało kwalifikacji zawodowych. Wskaźnik ten cechuje również bardzo słaba tendencja spadkowa.

Należy mieć na uwadze, że niektórzy bezrobotni mogą spełniać jednocześnie kilka kryteriów kwalifikujących ich do będących w trudnej sytuacji na rynku pracy. Na przykład mogą mieć ponad 50 lat, być długotrwale bezrobotnymi, legitymować się niskim wykształceniem i nie posiadać kwalifikacji zawodowych. W takiej sytuacji znalezienie jakiegokolwiek pracy staje się bardzo trudne, a w niektórych przypadkach – wręcz niemożliwe.

Bezrobocie w woj. lubelskim charakteryzuje się dość dużym zróżnicowaniem między powiatami, co przedstawia rys. 2.

Stopa dla województwa lubelskiego – 12,1%; stopa dla kraju – 11,4%.

Rys. 2. Stopa bezrobocia w powiatach ziemskich woj. lubelskiego na koniec listopada 2009 r.

Unemployment rates in land poviats of the Lublin province as at the end of November 2009

Źródło: Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie.

W województwie są 24 powiaty ziemskie i 4 grodzkie. Analizą zróżnicowania bezrobocia objęto tylko powiaty ziemskie. Najwyższą jego stopę notują takie powiaty, jak: włodawski, opolski, chełmski i hrubieszowski, gdzie wynosi ona 19,4–15,3%. Natomiast najniższą wykazują powiaty: biłgorajski, lubelski i puławski, w których kształtuje się ona na poziomie 7,7–9,4%. W pozostałych powiatach zawiera się w przedziale od 11 do 15%. Różnica między najwyższym jej poziomem w powiecie włodawskim (19,4%) a najniższym – w biłgorajskim (7,7%), jest ponad 2,5-krotna. Jest ona spowodowana różnymi czynnikami.

Grupę powiatów o najwyższej stopie bezrobocia stanowią powiaty typowo rolnicze, o niskim wskaźniku urbanizacji i słabym uprzemysłowieniu, słabo rozwiniętej infrastrukturze i niedorozwoju przedsiębiorczości. Są one położone, z wyjątkiem powiatu opolskiego, bezpośrednio przy granicy wschodniej naszego kraju, a tym samym Unii Europejskiej. Od wielu dziesięcioleci są to obszary opóźnione w rozwoju społeczno-gospodarczym. Ponadto „uszczelnienie” granicy UE z sąsiednimi krajami wschodnimi dodatkowo jeszcze pogorszyło sytuację ekonomiczną na tych obszarach i lokalnych rynkach pracy.

W diametralnie korzystniejszej sytuacji znajdują się powiaty o najniższej stopie bezrobocia. Powiat biłgorajski charakteryzuje się bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, dynamicznie rozwijającą się przedsiębiorczością i korzystnymi warunkami rozwoju turystyki, które coraz lepiej wykorzystuje. Z kolei powiat lubelski jest silnie powiązany z miastem wojewódzkim, czyli dużym rynkiem towarów i usług, a relatywnie także z dużym rynkiem pracy, co sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości i ułatwia znalezienie pracy. Korzysta on z renty położenia. Natomiast powiat puławski ma dogodne połączenie kolejowe i drogowe z Warszawą i Lublinem. Jest jednym z powiatów lepiej zurbanizowanych i uprzemysłowionych w województwie, liczącym się ośrodkiem naukowo-badawczym, gdyż w Puławach mieści się 5 instytutów. Powiat ten bardzo dobrze wykorzystuje swoje zasoby naturalne i walory turystyczne w ramach funkcjonowania trójkąta turystycznego Puławy–Kazimierz Dolny–Nałęczów.

BEZROBOCIE NA OBSZARACH WIEJSKICH
WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO
Rural unemployment in the Lublin province

W Polsce na wsi mieszka ok. 39% ogólnej liczby ludności, udział zaś bezrobotnych mieszkańców wsi wynosi 44–45% ogółu bezrobotnych. W latach 2003–2008 odsetek ten wskutek szybszego spadku bezrobocia w mieście niż na wsi systematycznie się zwiększał z 41,7% do 45,5%. Tendencja ta między końcem listopada 2008 i 2009 r. uległa odwróceniu. Liczba bezrobotnych zamieszkałych

na wsi zwiększyła się w tym czasie o 25,4%, w mieście – o 32,9%. Zatem odsetek bezrobotnych mieszkańców wsi relatywnie zmniejszył się z 45,2% do 43,7%.

W woj. lubelskim ludność wiejska stanowi 53,4% ogółu mieszkańców. Na koniec 2008 r. w ewidencji urzędów pracy było zarejestrowanych 55,5 tys. bezrobotnych zamieszkałych na wsi, czyli 54,6% ogólnej liczby bezrobotnych. Natomiast na koniec listopada 2009 r. liczba ich zwiększyła się do 59,4 tys. osób, a odsetek, w wyniku bardziej dynamicznego wzrostu bezrobocia w mieście, w porównaniu z wsią zmniejszył się do 53,8%. Tym samym prawie zrównały się udziały ludności wiejskiej w ogólnej liczbie ludności, a także bezrobotnych mieszkańców wsi w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych. Natomiast średnio w całym kraju odsetek tych drugich jest wyraźnie wyższy niż pierwszych. Oznacza to, że chociaż natężenie bezrobocia na wsi od końca 2008 r. zmniejsza się, to jednak wciąż jest większe w porównaniu z miastem. Tymczasem w woj. lubelskim jest ono prawie jednakowe w tych dwóch środowiskach społecznych.

Udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie bezrobotnych, z uwzględnieniem kobiet, w powiatach ziemskich woj. lubelskiego ukazują dane tab. 4.

Według stanu na koniec października 2009 r. udział kobiet bezrobotnych w poszczególnych powiatach wykazywał widoczne zróżnicowanie. Najwyższy ich odsetek (53–58%) występował w powiatach: Łęczna, Chełm, Lubartów i Biłgoraj, najniższy zaś (42–48%) wykazywały powiaty: Janów Lubelski, Radzyń Podlaski, Ryki i Puławy. Zarówno w pierwszej, jak i w drugiej grupie znalazły się powiaty o wysokiej, średniej i niskiej stopie bezrobocia.

Udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych wykazywał bardzo duże zróżnicowanie między powiatami. Najwyższy był w takich powiatach, jak: Chełm, Zamość, Lublin, Opole Lubelskie i Tomaszów Lubelski, gdzie wynosił od ok. 80% do ponad 93%. Są to powiaty, z wyjątkiem lubelskiego, typowo rolnicze, słabo zurbanizowane, o niewielkim udziale przemysłu i słabo rozwiniętej przedsiębiorczości.

Najniższym odsetkiem bezrobotnych mieszkańców wsi (42,1–62,0%) wśród ogółu bezrobotnych charakteryzowały się powiaty: Świdnik, Puławy, Ryki, Kraśnik, Łęczna i Biłgoraj. W grupie tej znalazły się powiaty relatywnie najlepiej uprzemysłowione, o dość dobrze rozwiniętej przedsiębiorczości, a także dwa o najniższej stopie bezrobocia.

W pozostałych powiatach udział bezrobotnych mieszkańców wsi również był dość wysoki i wynosił od 63% do 74%. Odsetek kobiet wśród nich był bardzo zbliżony do ich udziału w ogólnej liczbie bezrobotnych w poszczególnych powiatach. W jednej połowie powiatów przewyższał odsetek mężczyzn, w drugiej zaś – kobiet.

Stosunkowo niewielu bezrobotnych mieszkańców wsi posiadało gospodarstwa rolne. Chodzi tu o gospodarstwa bardzo małe, o powierzchni do 2 ha przeliczeniowych użytków rolnych, gdyż osób żyjących w gospodarstwach posiada-

jących 2 ha i więcej tych użytków i niepracujących poza nimi nie zalicza się do bezrobotnych. Jest to zaniżanie stopy bezrobocia na obszarach wiejskich. Takie gospodarstwa posiadało bez mała 20% bezrobotnych na wsi w powiatach: Janów Lubelski i Lubartów oraz 16% w powiecie Lublin i blisko 12% – Biała Podlaska. W dalszych sześciu powiatach odsetek ich wynosił 8–10%, a w pozostałych – od 1,4% do 8%.

Tab. 4. Udział ludności wiejskiej (w tym kobiet) w bezrobociu w woj. lubelskim według stanu na koniec października 2009 r.

Share of rural population (including women) in the Lublin province unemployment as at the end of October 2009

Powiaty ziemskie	Ogółem liczba bezrobotnych = 100%	W tym udział kobiet (%)	Odsetek (%) ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi	W tym udział kobiet (%)	Odsetek (%) bezrobotnych zamieszkałych na wsi posiadających gospodarstwo
Woj. lubelskie	105703	50,3	53,6	50,0	9,0
Biała Podlaska	5749	51,0	74,0	51,4	11,5
Biłgoraj	3362	53,0	62,0	53,0	5,6
Chełm	4828	54,3	93,2	53,8	10,6
Hrubieszów	4564	48,7	70,3	48,1	0,2
Janów Lubelski	3074	42,0	72,3	41,8	19,3
Krasnystaw	4080	49,3	71,0	49,8	2,4
Kraśnik	5950	50,0	58,2	50,0	10,4
Lubartów	5051	53,1	65,1	53,2	19,7
Lublin	4634	49,3	80,8	50,5	16,0
Łączna	2579	58,0	61,1	56,8	5,2
Łuków	4251	50,7	63,4	52,2	10,0
Opole Lubelskie	4122	49,7	80,8	47,2	9,0
Parczew	1876	51,4	71,9	51,8	6,8
Puławy	4096	47,5	53,8	47,9	8,3
Radzyń Podlaski	3256	45,4	70,9	45,7	9,9
Ryki	2241	46,3	54,2	46,0	1,4
Świdnik	3761	50,3	42,1	50,1	1,6
Tomaszów Lubelski	5353	49,7	77,1	50,1	5,4
Włodawa	3004	49,5	67,1	48,9	10,2
Zamość	5195	49,0	88,6	48,8	5,1

Źródło: Obliczenia własne według danych GUS.

Wynika z tego, że bezrobotni mieszkańcy wsi to głównie ludność nierolnicza i rolnicza z bardzo drobnych gospodarstw.

WNIOSKI
Conclusions

Kryzys globalny spowodował głęboką recesję gospodarki światowej, która od II kwartału 2008 r. w różnym stopniu objęła wszystkie kraje Unii Europejskiej z wyjątkiem Polski. Nasza gospodarka oparła się recesji i wykazała nawet minimalny wzrost szacowany średnio w 2009 r. na około 1,2%, co oznacza, że zmniejszyła jego tempo 4-krotnie w stosunku do poprzedniego roku.

Jednym z najbardziej dotkliwych społecznie, ekonomicznie, a także politycznie skutków recesji jest wzrost bezrobocia. Polska, mimo że ustrzegła się recesji, jednak nie uniknęła wzrostu bezrobocia, chociaż mniejszego niż średnio w UE.

Komisja Europejska ogłosiła, że w III kwartale 2009 r. zakończyła się recesja w UE i zaczyna się stopniowy i powolny proces wychodzenia z niej. Jednak wychodzenie z recesji nie oznacza jeszcze spadku bezrobocia ani nawet zahamowania od razu jego wzrostu, gdyż stopniowy i niewielki wzrost PKB nieprzekraczający 3% nie powoduje tworzenia nowych miejsc pracy. Dlatego, mimo że ogłoszono koniec recesji, to nadal rosło bezrobocie w październiku i listopadzie 2009 r. Zwiększało się ono w tym czasie również w Polsce.

Stopa bezrobocia w UE w październiku 2009 r. wynosiła 9,3% i była o ponad 1/3 wyższa niż na koniec II kwartału 2008 r. Najwyższa była na Łotwie i w Hiszpanii oraz w Estonii, na Litwie, w Irlandii i Słowacji, najniższa zaś – w Austrii, Danii, Holandii, Republice Czeskiej i Słowenii. W Polsce natomiast kształtowała się w tym czasie na poziomie 8,4%, czyli była prawie o 1 punkt procentowy niższa niż w UE.

Tempo wzrostu bezrobocia wykazywało zróżnicowanie nie tylko między państwami członkowskimi UE, ale także między regionami wewnątrz tych państw. Kryzys wywarł silniejszy wpływ na wzrost bezrobocia w państwach i regionach o gorszych warunkach i niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Do takich właśnie regionów należy woj. lubelskie, w którym objęto analizą zmiany poziomu bezrobocia w warunkach kryzysu. Charakteryzuje się ono niskim wskaźnikiem urbanizacji, słabym uprzemysłowieniem i niedorozwojem infrastruktury technicznej, zwłaszcza na obszarach wiejskich. W województwie tym występuje przewaga ludności wiejskiej nad miejską. Do ważnych natomiast jego atutów należą bogate zasoby naturalne, w tym duża i wysokiej jakości przestrzeń produkcyjna rolnictwa, które odgrywa ważną rolę w gospodarce województwa. Przyrodniczo cenne obszary leśne i inne stanowią dobrą bazę dla rozwoju turystyki i rekreacji, dotychczas w niewielkim stopniu wykorzystaną.

W latach 2005–koniec III kwartału 2008 r., czyli w okresie dynamicznego wzrostu naszej gospodarki, a następnie pod koniec 2008 r. i w 2009 r. – w czasie spowolnienia jej rozwoju wskutek kryzysu, na rynku pracy w kraju i w analizowanym województwie zachodziły bardzo istotne zmiany. W pierwszych 4 latach

tego okresu stopa bezrobocia wyraźnie spadała, z tym że wolniej w województwie niż w kraju. Natomiast od listopada 2008 r. do listopada 2009 r. najpierw zwiększała się, potem przez kilka miesięcy utrzymywała się na prawie niezmiennym poziomie i na końcu – w październiku i listopadzie 2009 r. – zaczęła się powoli zwiększać.

Jeśli w 2005 r. stopa bezrobocia w woj. lubelskim była nieco niższa niż w kraju, to w pozostałych latach odwrotnie – była nieznacznie wyższa.

Bezrobocie w tym województwie na tle kraju pełniej charakteryzują wybrane wskaźniki porównywane na początku (grudzień 2008) i na końcu (listopad 2009) oddziaływania kryzysu globalnego na sferę społeczno-gospodarczą w naszym kraju.

Liczba bezrobotnych w woj. lubelskim, podobnie jak w kraju, wykazywała między porównywanymi miesiącami niewielki i słabnący wzrost. Natomiast udział bezrobotnych ze zwolnień grupowych w ogólnej ich liczbie stanowił zaledwie kilka procent.

Bardzo szybko spadała liczba ofert pracy, z tym że jej spadek był większy w województwie niż w kraju.

W ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie, w porównaniu z krajem, wyższy i wolno rosnący był odsetek bezrobotnych do 25. roku życia oraz niższy i stabilny udział osób w wieku 50 i więcej lat. O wiele wyższy, lecz dość szybko spadający był odsetek długotrwale bezrobotnych oraz wyraźnie niższy osób bez średniego wykształcenia i prawie jednakowy – bez kwalifikacji zawodowych.

Ogólnie można stwierdzić, że bezrobotni w woj. lubelskim byli młodszy, lepiej wykształceni, lecz było wśród nich znacznie więcej osób długotrwale bezrobotnych w porównaniu z całym krajem.

Poziom bezrobocia w tym województwie charakteryzuje się również dość dużym zróżnicowaniem między powiatami ziemskimi, czyli głównie na obszarach wiejskich. Najwyższą jego stopę wykazywały powiaty: włodawski, opolski, chełmski i hrubieszowski, najniższą zaś – biłgorajski, lubelski i puławski. Różnica między skrajnymi pod tym względem powiatami: włodawskim i biłgorajskim, była ponad 2,5-krotna. W skład pierwszej grupy wchodzi powiaty typowo rolnicze, o niskim wskaźniku urbanizacji, słabo rozwiniętej infrastrukturze i niedorozwoju przedsiębiorczości.

Natomiast drugą grupę stanowią powiaty o korzystniejszym położeniu geograficznym, dobrze skomunikowane z dużymi rynkami towarowo-usługowymi i rynkami pracy, lepiej uprzemysłowione i o wyższym poziomie rozwoju przedsiębiorczości.

W woj. lubelskim, o przewadze udziału ludności wiejskiej w ogólnej jej liczbie i dużym znaczeniu rolnictwa w gospodarce, które dysponuje sporymi nadwyżkami niewykorzystanej siły roboczej, poziom bezrobocia na wsi w wysokim stopniu decyduje o jego skali w całym województwie.

W latach 2008–2009 liczba absolutna bezrobotnych na wsi lubelskiej zwiększyła się, natomiast ich odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych w wyniku szybszego tempa wzrostu bezrobocia w mieście niż na wsi zmniejszył się i był prawie taki sam jak odsetek ludności wiejskiej. Tymczasem średnio w kraju ten pierwszy odsetek jest o 5–6 punktów procentowych większy niż drugi.

W woj. lubelskim w ponad połowie powiatów ziemskich udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogólnej ich liczbie wynosi od 70% do ponad 93%.

Tylko niewielki odsetek wśród bezrobotnych mieszkających na wsi stanowili ci, którzy posiadali gospodarstwa rolne. Wynika to stąd, że brane są pod uwagę tylko gospodarstwa mniejsze niż 2 ha przeliczeniowe użytków rolnych, gdyż osoby zamieszkałe w większych gospodarstwach, nawet gdy nie mają w nich pracy, nie są zaliczane do bezrobotnych. Takie podejście zaniża faktyczną stopę bezrobocia i tym samym legalizuje bezrobocie ukryte na wsi.

SUMMARY

The aim of this paper is to show the impact of the world crisis on unemployment increase in the EU, including Poland, both during the crisis and initial recovery periods. Analyzing the situation in Poland, indicators for the EU constitute the reference base for comparison. For the most detailed research the Lublin province was chosen given that this province is characterized by low levels of urbanization and industrialization indicators as well as the predominant proportion of the rural population in the total population. The crisis-driven changes in the unemployment level and its dynamics in the studied province generally and in rural areas particularly were analyzed as compared with the whole country. The unemployment differentiation in the province is reflected by cross poviats (small administrative units) comparison of unemployment rate. The research results indicate higher or lower rise in the unemployment in all member states of the EU. In Poland it was slightly lower than in the whole Community, whereas in the province under study it was noticeably differentiated amongst poviats.